

Összeállító: KISS JÓZSEF

Összeállítás ideje: 1983

TART.: A PARASZTI GAZDÁLKODÁS ÉS VEMLELET
VÁLTOZÁSAI A XIX. SZ. MÁSODIK FELÉTŐL AZ
1960-AS ÉVEKIG DARÁNY KÖZSÉGBEN

---

34 lap

TÖLDOROSI MUTATÓ: DARÁNY

ÉSZAKMUTATÓ:

VI.

VII.

PAPÍRPARI VÁLLALAT

KISKUNHALASI GYÁRA

LELTÁRONS

ÁTVEVETVE A MA-75/83 - AS TÉTELE ALÓL.

P:.....

S Z E M É L Y I L A P

888 XXXI.Országos Néprajzi és Nyelvjárési Gyűjtőpályázatra beküldött pályamunkához.

A pályázó neve és foglalkozása /tanulóknál osztálya is / Kiss József ny.ált.isk.igazgató.

Tanulóknál az iskola neve és címe:.....

A beküldött pályamunka címe: A paraszti gazdálkodás és szemlélet változásai a XIX.század második feltől az 1960-as évekig Darány községben.

A gyűjtés helye: /helység, megye/, ideje és egyéb körülményei. Darány község, Somogy megye, 1983 nyarán , a Mezőgazdasági Múzeumtól kapott kérdőív alapján.

A pályamunkában felhasznált irodalmi forrásmunkák:/ amennyiben a pályamunkában nincsennek felhasználva/ Nem használtam.

Az adatközlők / akiktől a pályázó az anyagot gyűjtötte / személyi adatai / név, életkor, foglalkozás, lakhely /amennyiben a pályamunkában nincsennek feltüntetve:

A pályamunkában feljegyeztem.

Részt vett-e a pályamunka valamilyen más / járási, tudományos, diákköri, diáknapi, iskolai stb./ pályázaton ? Ha igen, milyen eredményel.

Pályázaton nem vett részt.

A pályázótovábbi tervei: Egy parasztcsalád tárgyi felszerelése a háztartásban és a házkörüli munkákban. Kisparaszti gazdaságokban évi takarmányozás.

Milyen központilag szervezett kérdőíves adatgyűjtésben vett részt a folyó évben ?

Nem vettem részt.

Kelt Pécs, 1983 nyarán

Aláírás: Kiss József
Pontos cím: 7633 Pécs
Szamuely Tibor u. 1/B.I.6.

A paraszti gazdálkodás és szemlélet változásai a XIX.

SZÁZAD második felétől az 1960-as évekig Darány Községben

Összeállította:

Kiss József

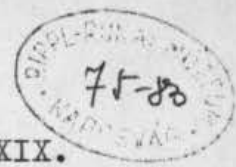
Kiss József

ny.ált.isk.igazgató.

P é c s .

Szamuely Tibor u.1/B.I.6.

7633

A paraszti gazdálkodás és szemlélet változásai a XIX. század második felétől az 1960-as évekig Darány községben

I. A gazdálkodás változása, archaikus vonások előfordulása vagy emléke.

1. Mi a község véleménye, milyen növény termelésére, milyen állat tartására voltak meg az adottságok a határban ? Milyen más gazdálkodási ágaknak adóttak még a feltételei ? / halászat, nádvá-gás, gazdálkodási ágaknak részei: gyűjtögetés, szénégetés, erdei munkák, stb./

A község határa részben homokos, részben agyagos. Így a feltéte-lek a búza, rozs, árpa, zab, burgonya, répa, / takarmény és tar-ló / lóhere és bibár tarmelésére voltak meg. Ezenkívül volt rét is, ahol igyekeztek az állatok tartásához szükséges szénafélesé-get / 1. első kaszálásu és sarjú / megtermelni és begyűjteni. De termeltek hajdinát is. Ezenkívül gyűjtögetni voltak Csokonya fe-lé az erdőben / tölös, tölgyesben / gombát is. Ugyanott gyűjtöt-tek makkot, gubacsot is. Amig el nem készült a barcsi út 6-os szakasza, fenyőmagot / boróka / is gyűjtöttek és kereskedőknek eladtak. Mivel a közbirtokosságnak volt erdeje, az évente kiosz-tott fákat télen eladták kivágás után vagy felhasználták, gyakor-ta a " rezulás " - ban. Rendszeres halászók nem voltak, néhányan eljártak a holt Dráva ágára.

2. Emlékezet szerint meddig volt a község határa nyomásokra osztva? Milyen volt a nyomásos gazdálkodás rendszere ? / hány nyomás volt, melyik nyomásba mit vetettek, milyen sorrendben, hogyan történt a trágyázás a nyomásos gazdálkodás idején ? /

Arra a legidősebb emberek sem emlékeznek, mikor szűnt meg a nyomásos gazdálkodás. Ahogyan elmondták, a határ egyik felében ga-bonát, a másikban pedig kapásnövényeket termeltek. Mivel a talaj egy része homokos, így gyakrabban kellett trágyázni, mint az a-

gyagos földet. Ezért szükséges volt nagyobb létszámú állatokat is tartani, hogy legyen elegendő trágya, amit akár télen, kupacokba dobálva, megkezdték kihordani. De általános volt, hogy akkor hordták ki a trágyát a földre, amikor arra idejük volt, ember és fogat ráért.

3. Hogyan kezdődött a váltógazdálkodás, mikor; megelőzte - e egy u.n. javított háronyomású vetésgörgő ?

Nem emlékeznek rá, hogy ilyen lett volna. Arra sem, hogy történt-e ugarolás.

4. El-e annak az emléke, hogy korábban elsősorban a szőlőföldet, kenderföldet, hajdinaföldet és kertet / pl. gyümölcsfák tövét / trágyázták évente. Mikortól lehet a szántóföldek rendszeres trágyázásáról beszélni ?

Szőlőföldjük a homokos talajon volt. ^aHzái szőlő közül természetek kadarkát, rizlinget, majd később a kevesebb munkát kívánó / betegségekkel ellenálló és kevésbé permetezendő^t / nohát, elvirát és ottellót^t. Kevesebben voltak, akik Izabella szőlőt természetek. A szőlő trágyázására csak akkor került sor, ha már a szántóföldeken végeztek. Azt tartották, hogy a noha trágyázás nélkül is terem. A kenderföldet, hajdinaföldet és a kertet aránylag többször trágyázták, mert közel voltak. A hajdinát a rozs learatása után mindjárt elvetették, hogy időben kikeljen és a termése beérjen. Ugyancsak a rozs learatása után vetették a tarlórépát / fehér répa, kerek répa / is. Kenderföld volt, de nem egy helyen, ahogyan más helyeken szokásban volt, a faluvégen. A házikertet trágyázták és öntözték is csakugy, mint az ott lévő néhány gyümölcsfát. Mivel a "hostélok" sokaknál szűkek voltak, így a "fősrészen" voltak a kertek, melyek még ma is megvannak.

5. Mikor kezdték el a zöldtrágyázást alkalmazni ? Milyen szerepe volt ennek ? Miként történt ez ?

Zöldtrágyaként a bibort vetették az első világháboru után. De egyesek ezt zöld takarmányként is felhasználták. Elvértve akadt olyan, aki csillagfürtöt vetett volna és azt zöldtrágyaként leszántotta volna. De ez már a két háboru közötti időben volt.

6. Emlékeznek-e arra, hogy valamikor sarlóval arattak és nem kaszával ? Mikor hóditott tért a kaszás aratás ? Az aratási munka területén volt-e valami hatása a környező uradalmakban folyó munkának / eszközök, munkaszervezet, módszerek átvétele ? /

A legidősebbek is csak szüleiktől hallottak arról, hogy hasza helyett sarlóval arattak. Ez a századforduló előtt és táján volt. Az aratást általában Péter- Pál napján, vagy aztán kezdték meg és arra törekedtek, hogy úgy végezzenek, amikor még nem " pörög" ki a gabona. Arra nagyon ügyeltek, hogy a zab túl ne érjen, mert akkor egy szélvihar alkalmával " eröpüt." A két háboru közötti időben akinek volt réti kaszálógépe, az megkísérelte azzal levágni " röndre " a gabonát, de nem vált általánossá, mert arató-kéveköltő gépet a kisparasztok, de még a jobb módúak sem vásároltak, mint ahogy azt a kastélyosdombói uradalomban látták.

7. Él-e annak az emléke, hogy valamikor állatokkal nyomtatták a gabonát ? Hogyan történt ez ? Jártak-e nyomtatni más községbe, uradalmakba ?

Lovakkal nyomtattak. Elsősorban azok, akiknél már fogytán volt a kenyér. A nyomtatás előtt egy-két nappal elkészítették a " szürüt," oda hordták a gabonát úgy, hogy a fejek középfelé álljanak. A lóhajtó a közepén állt és a lovak körbe jártak. De ott tartózkodott egy ember is, akinél falapát volt és ha a ló trágyázni akart, akkor megállították a lovakat és a lapátot a ló alá tartották, nehogy a lótrágya belekerüljön a gabonába. Ugyancsak kivezeték a lovakat, ha azok vizelni akartak. Közben favellával igazgatták a nyomtathivalót, hogy mindegyiket érje a ló patája és kipe-

regjen a mag. Közben a lovakat ki-ki vezették és ilyenkor a nyomtatni valót rázogatták és forgatták. Amikor készen lettek, akkor a szalmát leszedték, félredobták, hogy majd a baromfiak még ki-szedik belőle, ami esetleg benne maradt. A kinyomtatott gabonát ezután vagy nagy rostán, vagy később kézzel hajtható, ugynevezett szelelőrostán megtisztították, ha szükség volt rá, akkor kitették a napra ~~okróra~~ vagy "hamvas lepedőre" szárítani és már vitték is a malomba, mert nagyon sok helyen szükség volt a lisztre, melyből kenyeret sütöttek. Arra nem emlékeznek, hogy máshová mentek volna nyomtatni, de az nyomtatott a faluban annak, akinek nem volt ehez megfelelő jószága. A nyomtatást a jobb módúak végezték, legtöbbször úgy, hogy valamikor gyalognapszámmal "visszaszógáták."

8. Emlékezet szerint mikor jelent meg a községben az első: vaseke, gőzeke, vetőgép, vasborona, tárcsás borona, triór rosta? Kié volt? Miként fogadta a falu közvéleménye?

A visszaemlékezők szerint elvételre volt az első világháború előtt is már vaseke, de inkább a háború után, főleg a szerbek kivonulása után terjedt el. Addig fagerendelyes ekével szántottak. Ugyanigy voltak a vasboronával is. Vetőgépet a két háború közötti időben vásárolt néhány jobb módú család, melyet aztán bérbe is adtak egyeseknek. Triórt is ebben az időben vásároltak a gabona tisztítására. Gyarmati Józsefnek volt először. Aki tudott hozzájutva triórözni, az szívesen tette, mert így tiszta gabonát tudott ősszel vetni. Ugy az 1930-as években jelentek meg a tárcsás boronák. Azt még megjegyzem, hogy legjobban az ugynevezett "Kühne" féle ekéket, taligákat szerették ~~legjobban~~. Gőzeke a faluban nem volt. De arra sem emlékeznek, hogy a szomszéd falubéli, kastélyosdombói uradalomban is lett volna.

9. Történt-e valami változás a földek vetés előtti előkészítésében a századforduló óta? / Pl. tarlóbuktatás, mélyművelés bevezetése

zetése, hengerelés alkalmazása. /

Az első világháboru előtt nem volt tarlóbuktatás. Csak azt szántották fel, melybe hajdinát vagy tarlórépát vetettek. Azonban az első világháboru után már kezdték a tarlóhántást. Bár nem sokan, mert inkább először kihordták az otthon lévő trágyát, azt eltergették és csak utána szántottak.

A mélyművelést nem tartották helyesnek, mert azt mondták, hogy a " vadföld " ha a felszínre kerül, akkor abból nem lesz jó termés. Ugy gondolták, hogy a nedvesség elegendő módon ugyanis lehuzódik a földre. De a két háboru között már akadtak néhányan, akik az őszi mélyszántást alkalmazták. Főleg azok, akik Szentlőrincen a téki gazdasági iskolába jártak vagy valamilyen szervezett tanfolyamon hallottak róla. A vetés után azonban a hengerezést elvégezték, azt mondva, hogy így egyenletesebb lesz a föld és a gabona is jobban, egyenletesebben és gyorsabban kel ki.

10. Hogyan történt az 1920-as években a vetőmag előkészítése? Mióta ismerik a vetőmag csávázását?

Arra igyekeztek gondot fordítani, hogy a vetőgabonát időben megtisztítsák. Ha nem volt triór, akkor az ugynevezett szelelőrostával, vagy kézi rostával. Főleg azért, hogy a szemét és a konkoly kipotyogjon belőle. Már az első világháboru előtt is kékköves - rézgálicos - lében megforgatták valami nagy teknőben, aztán megszáritották és úgy vetették el. De akinek több vetnivalója volt, s volt neki olyan helyisége, melynek padlózata cementből volt, az oda öntötte a vetnivaló gabonát, azt kékköves vízzel locsolták és többszörösen átforgatták falapáttal, hogy mindegyik szem nedves legyen. Ezután nagy ponyván vagy lepedőkön az udvaron megszáritották s úgy kerültek a zsákokba, hogy abban legyenek akár géppel, akár kézzel való vetésig. Arra nem emlékeznek, hogy használtak volna valamimás, boltban vásárolható gabona csávázó szert.

11. Milyen vetésápolási módszerek voltak ismeretesek az 1920-as évekbe ? / Gabonánál: nagyon dus termést legeltettek-e ? Irították-e a vetés között a gyomot, miként ? Lesarlózták-e a buza levelét, sását, ha nagyon dus volt ? Tettek-e valamit a gabona fagyása ellen ? Mikor hengerelték a vetést ? A kapások vetésápolása miként történt ?

A dusan fejlődő gabonát jószággal nem járatták meg, hogy lelegeltessék. A gázt, tavasszal, amikor már látszott, akkor az ugynevezett acatolóval - olyan volt, mint az ösztöke -, főleg a konkolyt és a tuskés acatot, megjárva a gabonaföldet, kiböködték, hogy csépléskor minél kevesebb kerüljön a gabonába. Ha azt vették észre a tél elmúltával, hogy a gabona felfagyott, akkor könnyű hengerrel meghengereztek. A kapásokat ekekapával, majd kézikapával annyiszor kapálták meg, ahányszor szükségesnek tartották. Főleg a gázosodás ellen, mert azt tartották, hogy a gáz kiveszi az erőt a földből és így kevesebb lesz a termés. A kukoricából főleg az ugynevezett, kaszilvát vágják ki. Ha ez sok volt, akkor a javát hazavitték és a szarvasmarhákkal megetették.

A második világháború után, mikor megjelentek a burgonyabogarak, matadorozták a krumplit. Kezdetben nem permetezték, hanem rossz, elhasznált harisnyaszárba töltötték a matadort és végigjárva a sorokat, minden tőre szórtak. Azonban a burgonyának így szaga és kellemetlen íze lett, ezt később abbahagyták, különösképpen akkor, amikor hallották, hogy az emberi egészségre ártalmas.

12. Burgonya, kukorica ültetésnél használtak-e ültetőfát? Mikor jelentek meg a községben a sorjelölők ? Ezek megjelenése előtt hogyan történt a burgonya vetése ? Mióta használnak ekekapát ?

Burgonyaültetésnél és kukorica vetésénél kezdetben nem használtak ültetőfát. Kukoricát szántáskor sorba vetették, míg a burgonyát úgy, hogy sarokkal csináltak neki helyet, abba dobták a gumót, majd kapával egy kis földet húztak rá. Később csináltak fából ültetőfát, - cucát - s abba dobták a burgonyát, majd lábbal egy kis földdel betakarták. Kukoricát is úgy vetették, hogy kapával kis helyet vág-
tak a földbe s azt betakarták földdel. Sorjelölőt már az első világháboru előtt is használtak, melyek három vagy ötsorosak voltak. Általánosabban a két világháboru között volt használatos, melyet jószerével maguk ~~afalusi~~ emberek készítettek. Majd még később mind többen saját vagy kölcsönként kukoricavetőgépet használtak.

13. Volt-e a község egyes lakóinak vagy csoportjainak más község határában szőlőhegye ? Hol ? Ha ez megszűnt, mikor történt ? Más volt-e itt a szőlőművelés, mint saját községükben ? / pl. más szőlőfajták ? /

Egy-két családnak volt Istvándiban szőleje. Ez azonban az első világháboru után eladás révén megszűnt, nem volt idejük odajárni dolgozni. Ezenkívül ott is nohát termeltek, amit odahaza, Darányban is tudtak telepíteni.

14. Volt-e a gyümölcsstermelésnek nagyobb jelentősége a község életében ? Voltak-e különálló gyümölcsösök, vagy csak házkörül-i kertek vagy a szőlőhegybéli fák termését takarították be ? Gyümölcs-ecet, pálinka került-e eladásra ? Akadtak-e olyanok és vannak-e, akik aszalt gyümölcsöt adtak el ? Milyen régi gyümölcsfajtákra emlékeznek ? Mivel magyarázzák az újabb gyümölcsfajták meghonosítását és megkedvelését ?

Különös jelentősége a gyümölcsstermelésnek a községben nem volt. A házhelyeken, valamint a szőlőben volt néhány gyümölcsfa, melyek termését maguk fogyasztották el, vagy részben adtak azoknak, akiknek nem volt hol termelni. Szívesen csináltak gyümölcs-ecetet al-

mából, de jobban szerették, ha ^{legelőn} a ~~v~~ lévő vad~~alma~~ vagy vadkörte termését szedhették össze és ebből készítették, mert ezt jobbnak tartották. Pálinkafőzője a községnek volt, ahol inkább a törkölyt főzték ki, de a két háboru közötti időben már a gyümölcsöt, főleg a szilvát is összeszedték, cefrének elkészítették és kifőzték. Eladásra ritkán került belőle, inkább a család fogyasztotta el. Divatban volt az aszalás, főként a szilva aszalása, ~~in~~ részben kemencében kenyérsütés után, valamint a napon. De aszaltak almát és körtét is. Ezt úgy mondták, hogy meghasogatták és kitették a napra száritani. Egyesek télen a piacra is vittek belőle. De volt olyan is, aki cseresznyét és meggyet aszalt. Nagypénteken majdnem minden háznál főztek aszalt gyümölcsöt, és azt ették még a reformátusok is, mert ezt a napot böjtnek tartották. De Barcsra, esetleg Szigetvárra piacra is vittek belőle eladásra. Régi gyümölcsök közül úgy emlékeznek, hogy volt „pamut” vagy „pamuk” alma, páris alma, zöld alma, rétes alma és „kránic” alma. Régebben a faluban volt faiskola. Ott vették, ezenkívül a vadat magról nevelték és azt oltották be. Azt tartották, hogy ez egészségesebb marad, mint amit úgy vesznek. Az őszibarack féle nagyon silány termést hozott, mert ezeket a fákat nem oltották, magról kelettek és a helyükön is maradtak. Apró, eléggé savanyu izü volt. De emlegettek magvaváló barackot is. Szilvából az ugynevezett „hosszi szívát” termelték, melyből lekvárt, „peszmeget” is főztek. Elvértve ringló szilva is volt. Ezenkívül sárga szilva, melyet nem nagyon szerettek, mert hasmenést és hascsikarást okozott. Sok háznál volt diófa és több helyen mogyorófa is.

15. Miben különbözött a szőlő művelése a filoxéra vész előtt a későbbiekétől? Területükön máshová került? Más fajták voltak? Melyik fajtát művelték karó nélkül, szokásban van e- és volt -e a sarokra metszés? Hogyan permeteztek a háti permetezők megjelenése előtt? Mióta használnak háti permetezőt, mióta szőlődarálót? Arra nem emlékeznek, hogy a filoxéra előtt milyen szőlőfajták vol-

tak. Sok helyen kadarkát termeltek és azt négy sarokra metszették. Ugy emlegették, hogy volt a két háboru között néhány háznál jobb szőlő és ott zöld oltást alkalmaztak. Amig nem volt háti permetező, addig füseprüt mártogattak permetlébe és azzal locsolták meg a szőlőt. Már az első háboru előtt is volt olyan, akinek háti permetezője volt. Legjobban szerették a " Vermorel " féle vörösréz háti permetezőt.

16. Emlékeznek-e arra, hogy a község lakói szántót, rétet, legelőt béreltek volna más község határában, esetleg más megyében ? Melyik időszakban volt ez ?

Istvándiban béreltek szűk termés idején fűvet kaszálni a jószág - nak, ezenkívül gyakrabban Zádorban rétet, akinek kevés volt a rétje és több állatot tartott. Legelő bérlésről nem tudnak.

II. A gazdálkodási ágak aránya, munkaalkalmak.

17; Mi volt a falu lakosainak fő bevételi forrása:

- a/. a XIX.sz. második felében,
- b/. az első világháboru idején és előtt,
- c/. a két világháboru között,
- d/. 1945-60 között.

/ Állattartás: ló-csikó eladás, fuvarozás, magyarmarhatartás, borjueladás, marhahizlalás, sertéstartás, birkatartás, csirke, liba, puylka, kacsa, galamb tartása, tej, toll stb. eladás/

Földművelés: gabonafélék, kukorica, burgonya, zöldség, len, kender, cukorrépa, takarmányrépa, mák, gyümölcs, szőlő, dohány/

A lakosság bevételi forrása, mivel már a múlt században is gabonát termelt, állatokat tartott. Ez volt az első világháboru előtt és alatt, valamint a két világháboru között is. Azonban a termelés a felszabadulás után, különösen a nagy beszolgáltatás idején na -

gyon megcsappant, mert sokan elhagyták földjüket, a kezdeti időben nem akartak a termelőszövetkezetbe beállni, inkább ipari munkásnak mentek el a városokba vagy a városok környékére.

Allattartás: Szerették a lovat, főleg a csikónevelést, mely jövedelmező volt. Aztán tartottak magyartarka tehenet tejéért és a borjáéért. Elég nagy volt a sertéstartás is nemcsak saját szükségletre, hanem eladás céljából is. Hizónak való marhát, bikát viszonylag keveset tartottak. Birkát is csak azok, akik megfonatták a gyapjút és saját szükségletre kötöttek belőle ruhát. Ez különösen az első és a második világháború idején volt, amikor külön juhásza is volt a falunak. Különben a birkák együtt jártak ki a legelőre a setésekkel. A tejet tejcsarnokban értékesítették, a tollat összegyűjtötték, mert azt tartották jó gazdasszonynak, főleg ha leányai is voltak, ha volt sok vánkos és tollas dunyha az első szobában. Nagyon szerették a libát és felszabadulás utáni időnkig még libapásztort is fogadtak. A kacsákat kihajtották a sárzógödörhöz, azok ott voltak egész nap és csak este mentek haza. Gabonaféléből mindig volt buza, rozs, kevesebb árpa, több zab, takarmányrépa, kender, kukorica és burgonya. Zöldségféléket és mákot csak a család szükségletére termeltek és ha esetleg volt felesleg, akkor a falujáró kofáknak adták el. Dohányt nem termeltek, csak a szomszéd falubeli Szulokban a németek.

18. Milyen kiegészítő foglalkozás volt, amely jövedelemhez juttatta a község vagy annak egy rétege, csoportja családtagjait? / fakitermelés, csemetézés, faeladás, halászat, rákászat, madarászás, méhészet, nádvágás, gyűjtögetés, szénégetés./

Mely réteget érintette, mely korcsoportot? Volt-e a kiegészítő foglalkozások tekintetében lényeges változás az 1850-1960 közötti időben? / tagosítások, lecsapolások eredményei./

Akinek nagyobb birtoka volt és hozzá több erdőilletősége, az a fát kitermelte, ölbe rakta és ha sok volt nála, akkor adott is el belőle. Csak néhány család foglalkozott - 4-5 - a faluban méhészkedéssel.

Az első világháború előtt szalmából font kasokban tartották a méheket, majd később kaptárakat készítettek és abban nevelték. Még emlékeznek arra, hogy a pajta végében volt egy kis épület, a "méhes", ahol az idősebb emberek szoktak tartózkodni.

A szegényebb emberek a múlt század végén, amikor a Pécs-Barcs közötti vasutvonal épült, eljártak oda dolgozni.

19. Foglalkozott-e a község paraszti lakossága jövedelemkiegészítés céljából háziiparral? / olajütés, szerszámnyél, illetve favilla készítés, zsuppszalma, illetve fűzfavesszőkosarak, gyékénymunkák fonása, szappanfőzés, vályogtéglakészítés, zsúpp vagy nádtető készítés, kontyvarraás, szövés, fonás, stb. /

Mindössze három olajütő volt a faluban, melyek az első háború előtt már megvoltak és a háború alatt használták. Ezeket a második világháború alatt felújították és még a falszabadulás után is működtek. Bár a tökből a magot kiszedték, azt megszáritották, de nem üttettek belőle olajat, hanem kereskedőnek eladták. Nagyon nehezen szoktak rá az olajos ételekre. Még inkább bőjtben a katolikus lakosság fogyasztotta káposztára téve, de a reformátusok nem ették meg. Volt a faluban egy-két olyan ember, aki értett a zsúppoláshoz, ezeket hívták el, ha házat vagy melléképületeket kellett zsúppolni. Ezért is vetettek elég sok rozsot, melynek szalmájából - a rozsot cséplés helyett úgy verték el - készítettek zsúppot, melyet gabonaéréskor kévekötésre is felhasználtak, valamint össze a kukoricaszár összekötéséhez. Fűzvesszőkosarat csak néhányan, rajtuk kívül a cigányok kötöttek és cserélték vagy adták el. Majdnem minden háznál volt "szijókés", mellyel egyszerű szerszámnyeleket készítettek vagy bognárral készítették el. Azonban a használhatatlan zsiradékot összegyűjtötték és majdnem minden háznál főztek szappant, amíg lugkövet lehetett vásárolni. Ebből néha szerencsétlenség is lett. / Véletlenül vagy öngyilkossági szándékkal ittak belőle. / Télen az asszonyok fontak, szóttek tiszta kendervásznat

vagy az ugynevezett pamukos vászmat, melynek egy része pamut volt, melyet vékonyra font kenderfonallal dolgoztak össze. De akócot is megfonták, ebből lett a pajtás lepedő - a hamvas -, és a szákok, melyekre igen nagy szükség volt. Ezt az ugynevezett kócból font és szőtt " csöppü " vászmat, mely erős volt, vetették télen a tutyi alá vagy a kötött gyapjuharisnya alá, melyet nagy hidegben a vásárolt kulumpába / klumpa / használtak. Nagyon szép kontyokat tudott az első háboru előtt készíteni Benkő Jánosné és Kis Biki Lídia. Messze vidékről jöttek hozzá kontyot csináltatni.

20. Milyen iparosok voltak a faluban a XIX.század végétől 1945-ig. Kik dolgoztak csupán a község ellátására, kik láttak el nagyobb körzetet ? Laktak-e benn a községben az uradalom által szerződötetett iparosok ? Volt-e velük valamilyen kapcsolat ?

Különös iparosok nem éltek a faluban. Volt kovács, bognár, asztalos, kőműves, ács, borbély és ruhavarrónő. Ezek a faluban laktak. A kovács pl. az ekevas élzését gabonáért végezte, mint a borbély is egyesek nyírását és főleg az idősebbek beretválását. Volt még néhány cipész is, akik azonban nem készítettek új lábbelit, hanem ez elszakadtakat javították, foltozták meg. Egyesek - kőműves, ács - télen, mikor nem volt munkájuk, akkor az erőre jártak irtani, de egyesek közülük nyáron aratni és csépelni is résziből. Faragó béres csak az uradalomban volt és csak barátságból készített egyet-mást, mint pl. szán-talpat, vagy gyermekeknek kis szánkót.

21. A község lakói mely helységekre jártak el / uradalmakba / rendszeresen idény munkára és mely években ? Milyen csoportokban, bandákban és kb. hányan hagyták el a falut ? Milyen munkára szegődtek el ? / csakaratás, cséplés vagy hat hónapos munka, szőlőkapálás, nyomtatás, erdei munka, stb. / Milyen fizetés volt ?

A szegényebbek Aranyos pusztára és Kastélyosdombóra jártak el az uradalomba kapálás idején. Estéknként, pedig már besötétedett, gya-

korta nótaszóval jöttek haza a munkáról. Bandában jártak aratni, csépelni, télen a férfiak erdei munkára. Volt olyan banda, amelyik már tavasszal elkezdte és ősszel a kukoricaszedés, meg a répaszedés után fejezte be. A tavaszi munkákat pénzért - napszámért - végezték, míg az aratást és a cséplést gabonáért, részéért.

22. Milyen részes munkát vállaltak, milyen feltételekkel? A községnek hány százalékát tette a részes földet vállalók csoportja?

Részes munkát vállaló a község lakosságának mintegy 15-20 %-át tették ki. Ezek legnagyobb része teljesen földnélküli, csak napszámából és részkeresetből éldegéltek sokszor nagy nyomoruság között. Ugy említették, hogy mintegy 40 pár részes arató és cséplőmunkás élt a faluban.

23. Voltak-e más falubelieknek szőlő a község határában, melyeknek?

Ugy emlékeznek, hogy Darányban szőlője csak egy kastélyosdombói parasztembernek volt. Más községbelieknek nem.

24. Jártak-e a községbe vagy a környező uradalomba más vidékről csoportok idénymunkára? Honnan és melyik években? / summások, arató-cséplőmunkások, malomgyári munkások, szeszgyárba, téglagyárba jövők, kubikusok, vasutépítők /.

A környező uradalmakba - a kastélyosdombói Erdődy birtokra hevesiek és zalaiak jöttek hónapszámra dolgozni. Senki nem tudta megmondani, hogy ezek mely községbeliek voltak. Ezek már tavasztól ősziig itt tartózkodtak, az uradalom látta el őket eleséggel. Summásnak, hónaposoknak nevezték őket. Nem nagyon érintkeztek a darányiakkal, mivel - ahogyan még ma is emlegetik őket - más volt a viseletük és más volt az erkölcsük is. A falubeliek nem nagyon szerették, ha gyermekeik velük társalogtak. Valamiképpen lenézték őket.

25. Voltak-e máshonnan származó pásztortok, gazdacselédek a községben?

Mely vidékről?

Általában mindenből két pásztora volt a falunak. Más volt az al-

szögieknek és a felszögieknek. Az alszögiek gyakorta változtatták pásztoraikat, más faluból hoztak, míg a felszögieknél egy pásztor hosszabb ideig, néha évekig is megmaradt. A két " szög " között elég sok ellentét és vita volt, ezért nem szerették egymást. Még a fiatalokat is igyekeztek egymástól távol tartani. Szolgák, bennkosztos gazdacselédek csak az egészen jómóduaknál voltak. Ezek más vidékekről kerültek ide, néha az első háboru előtt még Horvátországból is.

26. Kik voltak a falu legmódosabb parasztjai ? Mennyi holdjuk, állatállományuk volt általában ? Hogyan nevezték őket ? / pl. egész helyes pógár, régi gazda stb./

A falu leggazdagabb parasztjának Nagy Istvánt tartották, kinek 30 hold földje és malma is volt. Ezt öt fertálos pógárnak nevezték.

- De nagyon jó módu volt Gazdag Tóth József is 26 hold földjével, aki emellett még méneket is tartott, melyekkel gabonáért fedezettett. Így elég nagy volt a jövedelme, lovakat, csikókat, tehenekeket tartott, melyekkel vásározni járt és kereskedett is. Amolyan kupeckedő embernek tartották, kinek még voltak felhajtói, cezzárai is.

27. Kik számítottak középparasztnak, hány holdasok ? Hány ilyen család volt ? Hogyan nevezték őket ? / pl. urbéres kigazda, fél helyes, fertálos, 2-3-4 oktálos stb./

Középparasztnak azok számítottak, akiknek 12-20 hold földjük volt. Ezeket fél heles vagy két-három fertálos pógároknak nevezték. Ezeknek a száma 40-50 között lehetett. De a fél heles pógárt 4 vagy 6 oktálosnak is nevezték főképpen a jobbmóduak. Ezt, hogy mennyi volt, most már nehéz megállapítani, mert ha valamelyik fiu vidékről nősült, a leánynak ugyan volt " birtoka ", de azt mindjárt nem kapta meg, csak szülei halála után. Ha pedig a szülők éltek és volt testvére is, akkor a leányt a " juss " - ból kifizették, de nem azonnal, hanem egy-két esztendő múlva. Így is gyarapodott e-

gyik- másik családnak a birtoka.

28. Mennyi volt a néhány holdas családok száma / 1-5 holdig /. Mennyi volt a zsellér, egy-két holdas vagy földnélküli, mennyi a gazdaseléd ? Ezek miből éltek ?

Mivel az 1930-as évi adatok szerint a községben 333 lakóház volt, ha mintegy 60-65 gazdát számítunk a gazdagabb és középparasztok közé, akkor mintegy 120-130 lehetett a néhány - 1-5 - holdasok száma. Ezekivül voltak azok, mintegy 70-en, akik csak egy-két hold földdel rendelkeztek, míg a többiek teljesen vagyontalanok voltak. Ezek vagy feles földet béreltek, vagy részes aratók és részes cséplőgépnél dolgoztak, hogy legalább a kenyérük meglegyen.

29. Volt-e olyan földnélküli vagy egy-két holdas, aki fogattal rendelkezett és fuvarozásból vagy kupeckedésből élt ?

Olyan elvétve akadt, hogy volt neki egy-két hold földje, de fogatot is tartott, hogy azzal fuvarozzon, mert egy pár lónak a tartása nagyon sokba került. Ezenkívül a fuvarozással gyakorta törött a kocsis, szakadt a szerszám, patkoltatni kellett a lovakat. Azután úgy mondták, hogy ezek a fuvaros emberek a pénzt sem nagyon becsülték meg, ha kerestek valahol, mert a fuvaros ló minden kocsmánál megállt. Természetesen nem azért, hogy a gazdája néhány pohár bort, reggel pálinkát meg ne igyék, mert annak idején sört csak vásárban, bucsukor meg esetleg ünnepnapokon ittak az emberek.

30. Százalékosan mennyi lehetett az egyes rétegek aránya 1945 előtt ?

Százalékos arány:

Módosak: 6 %

Középparaszt: 13,5 %

Néhány holdas / törpebirtokos /: 40 %

Földnélküli: 20 %

Egyéb: 20 %

31. Történt-e a község lakóinak életében, gazdálkodásában stb. olyan

változás a XIX.század második felétől 1945-ig, amely megváltoztatta az egyes rétegek arányát ?

- a. elvándorlás/Amerikába, korábban Horvátországba, más ország-részbe, a környékbe / - mikor, hányan, mely réteg tagjai mentek el
- b. betelepülés / spontán, szervezett /
- c. új munkaalkalom lehetősége: szeszgyár, malom, vasutépítés, parcellázás, stb.
- d. elszegényedés, eladósodás, cselédnek szerződés miatt elvándorlás.
- e. születéskorlátozás fokozása miatti létszámviSSzaesés, stb.

31.a. Amerikába az első világháboru előtt elment 6-8 személy, ebből kettő magával vitte családját is. Horvátországba két család költözött, ezenkívül 3 család elköltözése ismeretes, akiket adósságuk miatt elárvereztek.

b. Szervezett betelepülés nem volt.

c. Horvátországból jött néhány család a háboru ideje / 1941 után / alatt, akik itt is maradtak. Ezek később vettek néhány hold földet, majd tsz tagok lettek.

d. Már említettem, hogy néhány család elszegényedett, ezek vagy röstellték, vagy nem volt munkalehetőségük, ezért kis házukat eladták, majd elköltöztek.

e. Mint a többi belsősomogyi faluban, itt is divott az egyke s az egyse, emiatt több család kihalt és a lakosság száma is megfogyatkozott a korábbihoz képest 30 %-al.

32. Voltak-e a köz^légben - emlékezet szerint - " egy kenyéren élő " együtt gazdálkodó családok, ahol több generáció élt együtt ? Hányan voltak pl. egyik-egyik családban ? Mikor szűnt meg az az u.n. nagycsaládi rendszer ? Milyen volt az ilyen nagycsaládban a munkamegosztás ? Mi volt a gazdának, a gaz^dasszonynak a szerepe? Mi az utókornak erről a családrendszeréről a véleménye ?

Nem volt nagy divat, hogy több generáció egy kenyéren legyen, együtt maradjanak. Két olyan családról tudnak, ahol két fiu volt és mind a kettőt haza nősitették. Azonban ez is az első világháború előtt történt és ahogyan az adatközlők visszaemlékeznek, úgy 1915-16-ban másik házat vásároltak és akkor " elvált " a nagyobb család, ahol 8-10 személy élt együtt még az unokákkal is. A legidősebb volt a " család ura ", parancsolója, a munkáknak a megszervezője, míg a felesége - a ház leidősebb asszonya, - aki nagymértékben uralta a családot, így sok baj volt a menyecskékkel, elég sokat veszekedtek. De ha volt még idősebb asszony is - dédnagyanya - a családban, az amikor úgy 70 éves körüli volt, már nem sok szava volt a családban, mert a " szót " átvette a lánya vagy a menyéje. Ahogyan emlegették, akkor már " hagasson keed " volt a neve. Ma már azt mondják, hogy nem is volt az jó, mert sokat " üstörködtek " - marakodtak - az ilyen családokban. Legjobb az, ahogyan most van, hogy a fiatalok külön mennek és akkor nincs baj. Ahogyan összevesznek, a " maguk könyerén ki is békülnek ", ha pedig ez nem sikerül, akkor elválnak, ami abban az időben - ahogyan az idős adatszolgáltatók mondják - nem valami nagy dicsőség volt, inkább szégyen. Ha a férj otthagya a feleségét ", akkor azt " urahagyott"-nak nevezték. Ha pedig az asszony ment el, akkor azt nem valami jó életűnek tartották és hamar kimondták rá, hogy biztosan van valakije.

33. Emlékeznek-e arra, hogy nagyobb családok állatállományát valamelyik családtagjukra bízták és ő lett a család állatainak pásztora ?
A jószágot a legidősebb férfi gondozta, vagy mondta meg, hogyan kell gondozni, míg a kenyérsütést mindig a legidősebb asszony végezte, aki csak akkor hagyta abba, ha már nagyon nehezebbé esett. Ekkor vette el tőle ezt a munkát a leánya vagy a menyéje, akit előbb be kellett érte a munkára tanítani.

IV. Vásárok, piacok, csrekereskedelem, értékesítési lehetőségek.

34. Hol voltak a környék legfontosabb kirakódó és állatvásárai

- a XIX. század végén
- az 1920-30-as években
- a II. világháború után

A XIX. század végén hetivásárok Barcson és Szigetváron voltak. Állatvásárok voltak: Darány, Istvándi, Barcs, Szulok, az 1920-30-as évek között. Kissé távolabb - 20 km - Szigetvár.

A második világháború után már csak Barcson és Szigetváron voltak kirakódó és állatvásárok. Jelenleg még van Barcson, Szigetváron és Csokonyavisontán.

35. Mikor és hol voltak a legfontosabb hetipiacok ?

Nevezetesebb hetipiacok Barcson és Szigetváron vannak. De elég sokan - főleg gombaérés idején - még Pécsre is elmennek. Ezek a helyek voltak korábban is jó hetipiacok, hová a darányiak eljártak.

36. Hová hozták eladni és hol vették az állatokat ? / ló, marha, sertés, juh, baromfi, galamb, nyul, kecske / és állati termékeket ? / tojás, tejtermék /.

Állataikat a már említett vásárokon adták el és vették meg. Baromfiakat Szigetváron és Barcson, malacokat gyakorta Szigetváron, ahol minden pénteken jó sertés-malac vásár volt. Egyesek oda szoktak menni a két világháború között, mert míg be nem jött a fehér hussertés, addig ott jó minőségű mangalica malacokat tudtak vásárolni.

Az állati termékeket - tejet a tejcsarnokban - míg a tojás egyes begyűjtők - Hangya -, vagy városokból, főleg Pécsről kijáró kofák vásárolták meg, akiknek már megvoltak a bizonyos helyeik és ha jöttek, mindenkor biztosra mentek. Barcsra gyakrabban, de Szigetvárra is mentek vásárolni, főleg ha olyant is akartak venni, ami Barcson nem volt kapható. Ilyenkor vittek magukkal tojást,

tejfelt, baromfit, hogy legalább a " vonatkőccséget " megkapják. A gabonafélét is a piacon adták el a kereskedőknek, de a két háboru között felvásárolta a FUTURA, vagy egyes magán terménykereskedők. Ugyanigy voltak a burgonyával is, mert azt viszonylag többet termeltek, mint más községekben.

Tekintettel, hogy a faluban háziipari termékeket nem készítettek, így azokat nem is árulták sem helyben, sem vidékre nem jártak el velük, hacsak a cigányokat nem említem meg, kik kosarakat fontak vesszőből, készítettek zsuppszalmából szakajtókat, vesszőből csirkeborítókat, hosszú és kerek teknőket, fakanalakat, merőkéket " kapinyákat ".

37. Hol szerezték be a falusiak / vásár, piac, üzlet, vándorárus /
- a. gazdasági felszerelésüket képező gépeket, egyszerűbb szerszámokat,
  - b. háztartási felszerelést / kosarak, faedények, vendelyek, kordók, teknők, cserepek, vasedények, szíátk, kanalak, stb./,
  - c. ruházatot és kiegészítőit, ezek nyersanyagait, butorzatot /
- Gazdasági felszerelésüket / eke, borona, vetőgép / valamelyik közeli vas-áru üzletben vásárolták meg vagy rendelték meg, ha a bolt vezetője ilyenek^e nem tartott. De a két háboru között a Hangyánál is meg lehetett rendelni, amit az leszállított. Kisebb szerszámokat is a vásároknban, városokban - mert Barcsot és Szigetvárt is városnak tartották és nevezték - meg lehetett vásárolni.
- Háztartási eszközöket részben helyben a Hangyában, vagy a magán kiskereskedőknél vásárolták meg. Ha erre nem volt mód, akkor a városban, egyes alkalmakkor országos kirakódó vásárokon, ahol a kereskedők megjelentek és kirakódtak.
- Ugyancsak így voltak a ruházattal is. Ha olcsóbb ruhafélét akartak venni, azt helyben is megtalálták. De ha jobb minőségűt, akkor azt a ~~felvásárolt~~ városban. Legtöbbször kész ruhát vásároltak, csak elvétve kerestek fel jobb férfiszabót, míg a nők legtöbbször meg-

volt helyben vagy a városban a maga varrónője. Ugyan csak így voltak a lábbelivel is. Ezt is vásárban vagy ismerős cipésznél vetették meg, míg csináltatni ritkábban szoktak. Ilyen volt az esküvő, amikor jobb cipőt akartak csináltatni.

Butorzatot leginkább valamelyik " tislér " - falusi vagy városi asztalos - készítette és festette meg. Leghasználatosabb volt az asztal, szék és szekrény / sifonér /, éjjeli szekrény és az ágy. Széket sokszor már a székesnél vásároltak. De az első szobában nagyon sok helyen lógó lámpa volt, melynek az a része, melyben a petróleum volt, fehér üveg porcellán volt, ezt ritkán használták. A konyhai butort egyszerűbb formában készítették el a falusi asztalosok, így a kredencet, hokedlit, sámlit, a spájzba a polcokat.

38. Jártak-e vándorárusok, vándoriparosok, vándorkereskedők a községben ? / óveges, órás, vasáros, gyolcsos, meszes, drótos, szitás, fazekes, korsós, tálás, haláruló, üstfoltozó kolompár, bicskás, apróportékás, hagyma, paprika, gomba, gyógynövény árus, gyümölcsáruló kofa, teknővájó, harangöntő, pergőárus, szkes, ládaáruló, stb. Soroljuk fel s azt is, honnan jöttek, mit miért árultak, cseréltek? Milyen bucsúk voltak a környéken és a faluban ? Milyen árusok fordultak meg itt ?

Vándoriparosok közül jártak: üvegesek, / ablakos tót /, drótos /tót/ - ezek lyukas fazeket is foltoztak -, meszes, szitás, / rostát is árult/- fazekas / gabonáért cserélte a portékáját /. Kereskedők voltak: halas, rongyszédő, vasszedő / Szigetvárról a Bein Mór /, csontszédő, kolompárok, akik tollat szedtek, illetve cseréltek vagy vásároltak, teknővájók, kosár árulók, székesek, széket ~~sz~~suppal vagy gyékénnyel befonók, köszörüs - általában cigányok - voltak.

A fazekasok vagy Baranyából - fekete korsót Mohácsról -, az egyéb árut Hegyhát vidékéről vagy Zalából hozták. A meszes általában Baranyából, Hetvehelyről jött és árusította ponyvával letakart kocsi-ról.

járól.

Bucsuk voltak: Drávatamásiban, Kisdobszán, Szulokban, Görösgalban. De elmentek még Nagy és Kisasszonynapkor a híres turbéki bucsura is, mely hasonló volt a zengővárkonyi " kálomista bucsuhoz," ahol nemcsak a katolikusok, hanem a reformátusok is megjelentek. A bucsukon voltak bábosok, csecsebeessések, márc árulók, valamint limonádét és " krachedlit " / üvegben adták /, fagyaltosok. Ezenkívül szórakoztatók: céllövölde, ringlis, ördöghinta, no meg kocsmák, ahol ilyenkor nemcsak bort, hanem sört is árulnak. / poharas sört / és zene, vagy cigány muzsika vagy trombitások voltak, mert bál is volt.

39. Voltak-e és mióta a faluban és környékén terményfelvásárlók, begyűjtők, tejcsarnokosok ?

A faluban volt tejcsarnok, Hangya, Futura, és magán terménykereskedők. A magánterményfelvásárlók inkább megbízásból valamelyik városi nagy terménykereskedő részére bizományosként vásárolták meg az árukat.

40. Milyen másvidéki, esetleg más országbeli felvásárlókra emlékeznek?

Külföldi vásárlók általában valamelyik magyar lókereskedővel - főleg olaszokkal - jöttek lovat vásárolni, de megjelentek a faluban hazai mészárosok és hentesek is leginkább sertést és borjút vásárolni, melyet kocsival hazaszállítottak, hogy otthon vágják le és árusítsák el a húsát vagy dolgozzák fel töltelék árúként.

Korábban már említettem, hogy hazai, főleg baranyai svábok is jöttek, akik klumpát árusítottak, melyeket szívesen vásárolták, mert télen meleg kapcát huztak bele és télen tárgyahorodáskor nem fázott a lábuk. Ugyancsak kötött vagy nemezsből készített " tutyit " is árultak. De Kalocsa környékéről néha paprikások is jöttek, akik örölt piros paprikát árusítottak.

V. Paraszti vélekedések önmagukról, környezetükről.

41. Figyelemmel kísérték különösen a Kastélyosdombói Erdődy gróf gaz-

gazdálkodását, és mivel viszonylag jó volt a két háboru közötti gépesítése, figyelemmel kísérték a terméseredményeket is. Bár gyakorta hangzottak el olyan kijelentések is, hogy neki könnyü, mert van hozzá elég pénze, hogy mindent meg tudjon vásárolni. Itt volt szántógép, korán Fordson traktor a szántáshoz, tárcsa, valamin széna-be-takarító gép. Csak abban követték, hogy mind többen és többen vásároltak kettős ekét, könnyü boronát és vetőgépet. De akadt olyan is, aki vásárolt ugy 1935 után rendsodró gépet is, melyet lovakkal vontatott.

42. Mi volt a község népének véleménye a környező falvak gazdálkodásáról ? Melyik község gazdálkodott hasonlóan ? Melyik másképpen ? Mivel magyarázták a sikeres termést ? / jó föld, jó vetőmag, jobb művelés, trágyázás ? /

Jó véleménnyel voltak Istvádiról, ahol sok burgonyát termeltek és a Szulok-~~ink~~ról, ahol dohányt termeltek és különösen a szulokiak jól jártak ennek termelésével ? Igaz, hogy a darányiak is inkább burgonyát kezdtek termelni, dohányt nem, mert valamiképpen azt tartották, hogy az nem magyar embernek való, azt csak termeljük a svábok. De ügyeltek arra, hogy amikor elkezdték a burgonyát termelni, jobban trágyázták a burgonyaföldeket - hasonlóan az istvándiakhoz - így nekik is jobb lett a termésük. Inkább egymástól igyekeztek minél többet elsajátítani, ahogyan az ő szavukat emlegették.

43. Milyen volt a kapcsolat / volt-e / az uradalommal, az uradalom magasabb beosztottjaival ? Kértek-e tanácsot, pl. takarmányozási kérdésekben, kértek-e vetőmagot, vagy vettek-e az uradalomtól ? Fordultak-e tanácsért uradalmi iparosokhoz, pásztorokhoz ?

Nem nagyon tartottak kapcsolatot, mert helyben nem volt uradalom, csak Kastélyosdombón és Barcs mellett Szilonics pusztán. Az ott élő vezetőemberekkel elvéte találkoztak, így nem tanácsot, sem utbaigazítást nem kértek tőlük, inkább egymás között beszéltek meg

beszélték meg a tennivalókat vagy a hallott újabb módszereket.

44. Mi volt szerintük a jó gazdálkodás titka? Takarékoság, szorgalom, a hagyományokhoz való ragaszkodás, vagy éppen az újításokkal kapcsolatos rugalmasság? Az erről való vélekedések miként változtak?

Azt tartották, hogy az a jó gazda, aki szorgalmas, takarékos és ha valami jót, jobbat lát mint amit eddig tett, azt megpróbálja és ha sikerül, akkor a későbbiekben is ezt teszi. Nem lehet beszélni rólok, hogy igen nagy lett volna bennük az újhoz való lelkesedés, inkább konzervatívak voltak. " Jó volt, ahogyan az öregek csinálták és mégis megéltek! "

45. Volt-e olyan község, amelynek lakóit nem tartották nagyra, mert másképpen gazdálkodtak / pl. csak sertéssel foglalkoztak, nem marhával, lóval /, vagy azért nem voltak túl törekvők, vagy éppen azért, mert túlzottan ^{nem} ~~meg~~ akartak gazdálkodni, vagy mert kupeckedtek, stb. /

A drávatamásiakat még maguknál is maradiabbaknak tartották, ugyanígy a drávagárdonyiakat is. Egyedül a szulokiakra mondták, hogy ezek a svábok mindent kitalálnak, még a " sz.....ból " is pénzt csinálnak. A darányiak szerették a szép lovakat, azokat nevelték, de már kevesebbet adtak a szarvasmarhákra. Abban nem láttak annyi pénzt, mint a csikónevelésben.

46. Volt-e a községben valamilyen gazdasági tanfolyam, vagy eljártak-e a fiatalabb gazdák ilyen céllal az 1920-40-es években?

A két háború közötti időben többen Szentlőrincre jártak az 1930 körüli években megnyitott téli gazdasági iskolába, ahol aranykalászos gazdák lettek, mert ez " rangot " jelentett, ha valakire azt mondták, hogy " aranykalászos gazda. "

De a faluban is szerveztek a gazdák részére a két háború között télen gazdasági ismeretterjesztő előadásokat, hová Szentlőrincről, Kaposvárról jöttek ki tanárok, oktatók.

Ezenkívül Szentlőrincen és helyben is tartottak a nők részére a két háboru között asszonyképző tanfolyamokat, melynek voltak látogatói. Azonkívül volt még a nők részére sütő-főző tanfolyam is ugyancsak a két háboru között.

47. Mit tartottak maradiságnak a gazdálkodásban, életmódban / építkezésben, lakáskulturában, ruházkozásban, táplálkozásban / a ma élő 60-70 évesek ? Hogyan értékelik elődeik életét ?

Maradinak tartották, aki először nem az állatoknak épített szép istállót, pajtát, hanem a házát hozta rendbe. Ezért volt az, hogy sokkal több volt a nagyobb, téglából, vasgerendákkal betonjászlakkal ellátott istálló, mint lakóház. Nem szívesen vásároltak új butort sem, különösen nem nagyon lelkesedtek érte az asszonyok, ha a lányuk vagy a menyük új butort akart venni. Azt flancolásnak tartották csakugy, mint aki gyakrabban vásárolt magának ruhát, mert azt " cifrálkodónak ", pazarlónak tartották. Volt még olyan mondás is, hogy aki szép ingaórát vásárolt, azt mondták rá: " Óra fityeg a falon, nincs kenyér az asztalon. "

A férfiak szerették a „cájj” ruhát, mert az olyan volt, mint napjainkban a farmer, eléggé erős volt és nem látszott meg rajta a piszok. Télen a bundasapkát szerették, vagy a kalapot. Nyáron szívesen viselték a szalmakalapot. A fiatalabbak az első világháboru után kezdték és szívesen viselték az ugynevezett " mici " sapkát, de az idősebbek nem barátkoztak meg vele. Inkább jó " zsiros " kalapot viseltek még a legnagyobb melegben is.

Vászonatyát, főleg bő gatyát a két háboru között már csak elvétve viselt egy-két ember. Inkább megfestettek pamukos vásznat és abból készítettek gatyát, melyet szívesebben viseltek. Ezenkívül maguk előtt főtővászonból, melyet boltban vásároltak, kötényt viseltek. A kötény a fiatalabbaknál " mellyes " volt, melynek rávarrt zsinégjét a nyakukba akasztották. De többen csak fél kötényt viseltek, melyet menet közben, hogy könnyebben lehessen menni, "félre

bökték " általában a bal oldalra. A kötény arra is szolgált, hogy ha valamit fel akartak szedni, abba bele lehetett tenni és összefogni.

Viszonylag nem voltak válogatósak az étkezésben. Szerették a savanyu káposztát, a babot, a burgonyát meg a kenyeret. Viszonylag - mai szemmel nézve - eléggé korszerűtlenül táplálkoztak, mert sok szalonnafélét, zsirosat ettek -, de nem nagyon ették a gyümölcsöt. Tejet sem sokan, inkább tejterméket, így tejfelt és turót, az úgynevezett kevertturót vöröshagymával, szalonnával. Tavasszal öntötték a salátát fokhagymásan - csak ecetesen nem -, mellé legtöbb - szőr tojást sütöttek és azt fogyasztották. Amikor már volt uborka, saláta uborkát tejfelesen és télire eltéve savanyuan. De raktak el paprikát is, amit azonban frissen is szerettek. Tojásból sokkal kevesebb főtt tojást ettek, azt is inkább a gyermekek és a nők. Nagyon szerették a gombát, nagyon sok jó gombázó helyet is - mertek. A gombák közül is legkedveltebb volt a túskegomba, a csibelábu gomba és a vargánya. De szívesen fogyasztották a tuskógombát és a sárga nyulgombát is. Elég szép számmal voltak olyanok, akik a keserű gombára esküdtek, hogy az milyen finom.

Baromfit, ha csak lehetett, vasárnapokon vágtak télre, de ősszel tömtek kacsákat is, azt is szívesen fogyasztották. Ősszel kukoricaszedéskor szívesen ették a récehusos káposztát. Télen a savanyukáposztába tettek egy kis kukoricakását is. Télen disznóvágáskor a hajdinakásás hurkát többre tartották, mint a rizseset, De töltötték kukoricakásás fehér hurkát is vastagbélbe, meg csináltak svártlit / disznósajtot / a gömböcbe. A disznóhus nagyobb részét felfüstölték, úgy fogyasztották el, de ügyeltek arra is, hogy maradjon a tavaszi időre, főleg sonka, ha már sok lesz majd a kinti munka, legyen " mihez nyulni. " Később pedig a hus egy részét le-sütötték, zsirral leöntötték és így tették el vendégekben vagy nagy cserépfazekakban. Ha szükség volt rá, akkor a zsirból kivették

felmelegítették és hamar kész volt az étel. Elég sok tésztafélék - krumplis, káposztás, grizes, mákos, diós - is fogyasztottak.

VI. Állattartási kérdések

48. Meddig jártak ki egész éven át a sertések ? Ezidőben hogyan ta - karmányozták őket.

Mikortól kezdtek a sertésólak mellé kifutót építeni ? Tudják-e, hogy a mangalica zsirsertés előtt milyen fajta volt az elterjedt ? Mi volt a község öregjei / főképp a pásztorok / szerint a mangalica előnye ? Mikortól váltották fel a hussertések, angol " kesse " faj - ták ? Hogyan jutottak a gazdák ezekhez ?

Hogyan takarmányozták éveken át az 1920-30-as években a sertéseket? 1969-ig, hogy megépült a 6-os ut. Azóta csak háznál való tartás van. Ezidőben csak este, amikor hazaérkeztek a legelőről, kaptak higabb moslékot enni. Azt tartották, hogy a disznó a legelőn is megél, hiszen turkálhat eleget és ott talál megfelelő ennivalót. Kifutót már korábban is építettek az ólak mellé, illetve elé, leg - többször faoszlopokra deszkából, mert az etetés vályuban a kifutó - ban történt a hizóknál is.

Néhányan még emlékeznek arra, hogy a két háboru között akadt nagy - fülű, ugynevezett " siskafülű " disznó. Még disznóölésre is ugy hívták meg a rokonokat, az ismerősöket, hogy " gyűjjenek e' ketők, mer' hónapprögge' mögőjjük a siskát ! "

Ezután hosszú ideig mangalica sertést tartottak, mert annak sok volt a zsirja és a zsir lényegesen drágább volt, mint a hus. Azon - kívül a zsirra szükség is volt, mert szerettek zsir@san főzni, azt tartva, hogy az a jó, mert az erőt ad. Ezért adtak még a kis gyer - mekeknek is lisztes, zsiros krumplit és lisztes " pempőt " enni. Az 1930-as évek közepén - 1935 körül - már több háznál tartottak fehér hussertést, az ugynevezett " angol " disznót, avagy ahogyan nevezték őket, a fehérszinű keséket. De egyes helyeken voltak az

ugynevezett " cornwald " fekete fajták is. Ezek azonban nagyobb mértékben nem terjedtek el. Ezeket egyesek - másik falvakban vagy uradalmaikban tenyésztették - és az anyakocának valót, valamint a kanokat ott szerezték be.

A hussertéseket ritkán engedték ki a legelőre, mert az nem bírta úgy a járást, mint a mangalica, vagy még korábban a siska. Otthon etették füllesztett burgonyás moslékkal, darával és kukoricával. Kukoricát szemesen azért adtak nekik, mert az tartották, hogy így erősödik a foguk, meg jobb lesz az étvágyuk. Még azt is megtették, hogy néhány fej csöves kukoricát dobtak be nekik, hogy arról rágnák le. De megfőzték a takarmánytököt és a takarmányrépát is, melyre korpa, árpa vagy kukoricadara került. Általában naponta kétszer este és reggel - etettek, délre legfeljebb egy kis korpás vizet adtak nekik, hogy nyugodtan legyenek és ne " réjjanak. "

49. Mikortól számítható a község régi marhaállományának kicserélődése / a szürke magyar marháé / ? A régi állomány egységes volt-e, vagy többféle ? / pl. az apróbb termetű horvátországi, un.kuli tehén előfordult-e ? Tejelékenység, méret, stb. tekintetében, szarvméret, stb. voltak-e különbségek ? Mi volt a régi fajták előnye és a hátránya a paraszti vélekedések szerint ?

Az újabb nyugati, illetve a magyartarka térhódításával hogyan változott meg a kihajtás, legeltetés és takarmányozás módje ? Mikor volt még általános az ökörfogat ? Szegénynek számított-e a két világháború között az, akinek marhafogata és nem lófogata volt ?

A szürke magyar marha már kiveszett az első világháború előtt. Legfeljebb az tartotta, aki egyuttal jármozta, szekerezte őket lófogat hiányában. Ezután hozták be a magyar-tarka, jobban tejelő fajtákat, melyek nem voltak egységesek, mert volt köztük zsemlyeszőrű, de akadt bonyhádi tájfajta is. Ezeket azért szerették, mert megalakultak a tejszövetkezetek, ahol átvették a tejet. Bár ezeknek a szarvasmarháknak, tejüknek korántsem volt olyan magas a zsirtartal-

muk, mint a korábbi szürke marháké. Ezért sokáig emlegették is az öregek, hogy azoknak jó tejük volt, volt rajtuk tejfel.

Az újabb magyar-tarka és más nyugati fajtákkal egyesek kísérleteztek, hogy istállózó állattenyésztést folytatnak, azonban mivel ezek nem jártak ki a legelőre, sokkal több takarmányra, nyáron zöldre volt szükségük, ami több munkával járt, hiszen ^lévetett takarmányért szinte naponta ki kellett menni a mezőre és kocsin hazavinni. Csak annak érte meg, ahol több tehenet is tartottak és volt otthon valaki a családból, aki állandóan felügyelt a jószágra, gyakorta leszedte - lefordította az alomról a trágyát - , többször is kellett, különösen a nyári nagy melegekben, ezeket ~~az~~ otthon ~~tartott~~ itatni, mint a kijárókat, kikről a pásztor gondoskodott.

Azt a két háboru között szegény embernek tartották, aki - ökörfogat ugyan nem volt -, de marhákkal járt, azok nyakában volt a járom, ezekkel is szántottak és hordtak haza mindent. Mondogatták is, hogy igen könnyen meg lehet inni azt a tejet, amit ezek a tehenek adnak.

50. Milyen lófajtákra emlékeznek ? / könnyütestű, sodrott, piros magyar lovak és nehéztestű, hidegvérű muraközi lovak, stb./ Mikortól cserélődött ki a régebbi fajta a teherbiróbbra ? Milyen változás történt a takarmányozásban ?

Az ~~első~~^{II} háboru előtt és alatt is a melegvérű, jól futó magyar lovakat tartották, majd az első világháboru után tértek rá az úgynevezett nehéz, muraközi~~l~~ lovak tartására, melyeket az olaszok nagyon szívesen vásároltak. Ezért is hozattak egyes jobbmóduak úgynevezett nehéz " belga " méneket, hogy ~~ezekkel~~ fedeztessenek. Így hamarosan elterjedtek a nehéz lovak, de azért még maradt az úgynevezett magyar ló is. Igaz, hogy a nehéz lovak többet ettek főleg jó minőségű lucerna és lóher szénából, de abrakként kukoricát is adtak nekik, míg a magyar ló megette a szénát, de jobban meg~~h~~ivánta abrakként a zabot. Nagyon szerették a könnyű lovak kö-

zül a fakót vagy a kesét, mert azokat tartották jó futóknak. Ezeket főleg azok tartották, akik fuvaroztak is, de nem nehéz terheket szállítottak, hanem gyorsan jártak, lehetett velük "nyargalni."

51. Milyen állatcsoportokat hajtottak a legelőre 1900 körül és 1930 körül ?

1900 körül legelőre jártak a szarvasmarhák - külön a tehenek és külön a növendékek -, valamint a sertések.

A két háboru között csikóst is tartottak, azok együtt jártak azokkal a lovakkal, melyekre akkor éppen nem volt szükség otthon. De ha délután valahová menni kellett velük, akkor kimentek értük a csikóshoz, mivel a lovak szelidek voltak, megfogták őket és hazavezették.

Sertések a már említett ideig kint jártak a legelőn, aratás és gabonahordás után ráengedték őket a gabonaföldekre is.

Mivel sok birka nem volt, akiknek mégis volt birkájuk, azok kiengedték a kanász elé. Ha akarták volna, külön juhászt is adott esetben el tudták volna tartani a birkatartók.

A két világháboru között egyidőben nagyon sok volt a liba. Ezeknek fogadtak ugyan ludpásztort, aki naponta kihajtotta őket a legelőre, ahol ellegelgettek. Nagyon vigyázni kellett rájuk, nehogy vetésbe menjenek, mert ott nagy kárt tettek és ha egyszer odaszoktak, nem lehetett többet eltiltani.

Sokan tartottak kacsát is, de pásztor nélkül. Azokat kihajtották az agyagos gödörbe, azok ott voltak egész estig, míg valaki értük nem ment.

52 Volt-e jelentős birkatartás 1945 előtt és után ?

Jelentős birkatartás nem volt. A II. világháboru alatt és után is csak azért tartották, hogy a gyapjút megfonták és abból kötöttek pólóvert, zoknit, sőt egyidőben egész ruhát is, amit megfestettek vagy már gyapjuként festettek meg.

53. Milyen baromfiólak voltak általánosak a két világháború között ?
/ zsilipelt borona, favázás falu, téglafalu, kukoricaszárból, stb.
való önálló, vagy sertésóllal egybeépített, veremól, sertésól pad-
lásán, stb. /

Mikortól nem háltak fán a tyukok ?

Milyen volt a legáltalánosabban elterjedt tyukfajta: tollam nagy-
sága, súlya, általában mennyit tájt ?

Mennyit ültettek egyszerre ? Volt-e valakinek keltetőgépe ?

Milyen más szárnyasokat tartottak ? Az egyes baromfifajták milyen
takarmányt kaptak ? Milyen legeltetési lehetőségeik voltak ?

A két világháború között nagyon sokféle baromfiól volt. Egyeseknél
földbevájt ólakban tartották a baromfiakat, míg mások a disznóól
fölé készítettek ólat. De olyanok is voltak, akik deszkából csinál-
ták. Az elvéte fordult elő, hogy külön téglából készítettek volna
- főleg tyukoknak - ólat ? Ha volt ilyen, onnan elsősorban kacsák
és libák voltak.

Az ól mellett vagy előtt nagyon sok háznál volt szederfa és estén-
ként a tyukok arra ültek fel. Azonban a második világháború után,
ugy 1950-60 közötti években az eperfákat kivágták, mert sok volt
rajtuk az amerikai szövőlepke és ezután már a tyukokat is ólakban
tartották. Azért mondták, hogy jobb volt a szederfán a tyukok hálá-
sa éjszakánként, mert ugy nem tetvesedtek meg olyan hamar, mint az
ólakban.

Korábban sárga vagy kendermagos, k^éstestü tyukokat tartottak, melyek
igénytelenek voltak. Igaz, hogy kevesebbet is tojtak és a kisebb-
ket, de az elmondottak szerint nagyon jóízű volt a tojásuk. 2-2,5
kg volt egy tyuknak a súlya. Egy-egy háznál 8-10 tyukot ültettek
meg 21 tojásra, vagy ha kisebb volt a tyuk, 19-re. Ennek kb. 70 %-
os volt a kelése. Bent a konyhában nevelték hidegek idején a kis
csirkéket, mégis elég sok elpusztult belőlük, mert nem érte el a
hőmérséklet a szükséges 30-32 C fokot egész kiskorukban. Amelyik

elpusztult, arra azt mondták, hogy erőtlen, életképtelen volt, azért pusztult el.

A háboru után volt keltetőgépe Pálfi Józsefnek egy ideig. Utána már az áfész felvásárlókön keresztül szerezték be a napos csirkéket és csak elvétele után ültetnek tyukot tojásra.

Tyukkal még legfeljebb kacsatojást ültetnek, mert a napos kacsát drágának tartják. Libát viszonylag keveset tartanak, helyette inkább pulykát, de nem eladásra, hanem házi fogyasztásra.

Az egyes baromfifajták kukoricát, kezdetben korpát kaptak megvágott csalánra, répalevélre vagy később a takarmányt szemesen. Ujabban a szárított lucernát is megőrlik, vele keverik össze és úgy adják nekik.

Az állatokat, baromfiakat, melyeket nem hajtották ki a legelőre, bent az udvarban tartották. Igyekeztek olyan kerítést csinálni, hogy át ne tudjanak menni a szomszédba. Ha akadt lyuk, azt minél gyorsabban becsinálták.

Az utóbbi években az udvart már sok helyen kétfelé osztották és az első részét virágosították, míg a hátsó részen voltak és vannak az ólak, ahol a baromfiakat tartják.

54. Általában mivel magyarázzák az állattartásban a fajtaváltás szükségességét / marha, ló, sertés, baromfiak / ? Utólag előnyösebbnek tartják-e az istállózó, takarmányozó tartást ? Milyen hátrányait látják a belterjesebb tartásnak ?

Állattartásban - főleg a fiatalabbak - a fajtaváltást annak tartják, hogy ugyanannyi takarmánnyal jobban fejlődnek, nagyobb a súlyuk és a végtermékhez, a vágáshoz lényegesen kevesebb időre van szükségük. Ma már ismét azt tartják, hogy az istállózó állattartás drága és ráfizetéses. Keresik a módját, hogy kinti tartásban - ahol az állatok edzettebbek is lesznek - pásztorok által őriztessék a szárvasmarhákat és ha mód van rá, a sertéseket is. Azonban az idősebbek véleménye, hogy a legtöbb fiatal - úgy a 30 éven aluliak - már nem szí -

..... vesen foglalkozik állattartással, mert az mindenkori erős lekötöttséget jelent. Ott nincs sem szabadnap, sem ünnepnap, mert a jószágot el kell látni. Így az idősebbek félnek is, hogy majd mind kevesebb lesz azoknak a száma, akik állatneveléssel, állattartással foglalkozik még akkor is, ha a termelőszövetkezetek takarmánnyal és egyéb módon segítik, támogatják a háztáji állattartást.

Adatszolgáltatók:

Jakab József 87 éves

Jakab Józsefné 79 éves

Somogyi Józsefné 61 éves

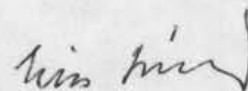
özv. Gyarmati Józsefné 81 éves

Vajda József 83 éves

özv. Tóth Dávidné 72 éves

Berkicsné Petrics Mária vb.titkár

Pécs, 1983 nyarán

Kiss József

ny.ált.isk.igazgató.

P é c s .

Szamuely Tibor u. 1/B. 1.6.

7633

